

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันกระแสการบริโภคอาหารปลอดภัยได้ขยายทั่วโลก โดยทั้งนี้สินค้าเกษตรทุกรายการต้องมีคุณภาพปลอดภัยจริง ๆ สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้(Traceability) และผลิตโดยไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์เพื่อสุขภาพของประชาชนและไม่มีผลกระทบต่อผู้ผลิต ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม เมื่อเป็นเช่นนี้ผลผลิตทางการเกษตรที่เป็นอาหารที่ผลิตออกมาจึงมีผลดีต่อสุขภาพ ทำให้ผู้บริโภคมีสุขภาพดีไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเรื่องสุขภาพ ปัจจุบันพบว่าประเทศไทยต้องเสียค่ารักษาพยาบาลปีละไม่ต่ำกว่า 3 แสนล้านบาท ส่วนใหญ่พบว่าเป็นมะเร็งและโรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งโรคที่ไม่ใช่โรคและโรคที่เกิดจากเชื้อโรค สาเหตุหนึ่งของโรคที่ไม่ใช่โรคเกิดจากการบริโภคอาหารโดยไม่ทราบที่มาของอาหาร หมายถึง การทำการเกษตร โดยใช้สารเคมีสังเคราะห์ทำการเกษตร ทั้งปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ การจะปรับเปลี่ยนให้ประเทศไทยเปลี่ยนจากการผลิตอาหารแบบที่ใช้สารเคมีมาเป็นระบบการผลิตอาหารอินทรีย์(Organic Food) จึงเป็นทางเลือกสุดท้าย ทำให้รัฐบาลประกาศการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อเป็นครัวของโลก 100% (Kitchen of the world) (คู่มือการผลิตพืชอินทรีย์,สถาบันตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้) ในขณะที่ข้าวนับเป็นอาหารหลักของประชากรโลกมาช้านาน โดยเฉพาะในแถบ เอเชียและตะวันออกเฉียง ข้าวอินทรีย์จึงได้รับความนิยมในการบริโภคมากขึ้นถึงแม้จะมีระดับราคาสูงกว่า ข้าวทั่วไปก็ตาม เมื่อข้าวอินทรีย์เป็นสินค้าที่มีแนวโน้มการขยายตัวดี อีกทั้งยังมีมูลค่าทางการตลาดสูง การพัฒนาการผลิตข้าวอินทรีย์จึงเป็นอีกวิถีทางหนึ่งที่จะสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับข้าว ไทยที่กำลังเผชิญปัญหาการแข่งขันด้านราคาอย่างรุนแรงในตลาดโลก

ข้าวอินทรีย์ เป็นข้าวที่ได้จากการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ หรือที่นักวิชาการ เรียกว่า ออร์แกนิก ฟาร์มมิ่ง (Organic Farming) ซึ่งเป็นวิธีการผลิตที่หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี หรือสารสังเคราะห์ต่าง ๆ อาทิ ปุ๋ยเคมี สารควบคุมการเจริญเติบโต สารควบคุมและกำจัดวัชพืช สารป้องกันกำจัดโรคแมลงและศัตรูข้าวในทุกขั้นตอนการผลิตและในระหว่างการเก็บรักษาผลผลิต หากมีความจำเป็น

แนะนำให้ใช้วัสดุจากธรรมชาติและสารสกัดจากพืชที่ไม่มีพิษต่อคนหรือไม่มีสารพิษตกค้างปนเปื้อนในผลิตผลในดินและน้ำในขณะเดียวกันก็เป็นการรักษาสภาพแวดล้อม ทำให้ได้ผลิตผลข้าวที่มีคุณภาพดี ปลอดภัยจากอันตรายของผลตกค้างส่งผลให้ผู้บริโภคมีสุขภาพอนามัยและคุณภาพชีวิตที่ดี

จากการสำรวจพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ทั่วโลกแล้วไทยมีพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์มากเป็นอันดับ 5 รองจากจีน อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และเกาหลีใต้ กล่าวคือพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ทั่วโลกเท่ากับ 839,463 ไร่ แยกเป็นพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ในจีนร้อยละ 44.7 อินโดนีเซียร้อยละ 19.4 ฟิลิปปินส์ร้อยละ 10.5 เกาหลีใต้ร้อยละ 8.0 และไทยร้อยละ 6.2 อย่างไรก็ตามไทยก็ยังเป็นประเทศผู้ส่งออกข้าวอินทรีย์อันดับหนึ่งของโลกเนื่องจากทั้งจีน อินโดนีเซียฟิลิปปินส์และเกาหลีใต้นั้นมีการส่งออกข้าวอินทรีย์น้อยมากโดยผลผลิตข้าวอินทรีย์เกือบทั้งหมดบริโภคในประเทศเพราะความต้องการบริโภคข้าวอินทรีย์ในประเทศมีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือในจีน โดยเฉพาะทางพื้นที่ทางตะวันออกของประเทศความต้องการบริโภคข้าวอินทรีย์เพิ่มขึ้นอันเป็นผลจากผู้บริโภคเริ่มหันมาสนใจความปลอดภัยในการบริโภคอาหารมากขึ้นและผู้บริโภคมีรายได้สูงขึ้นทำให้มีความสามารถซื้อข้าวอินทรีย์บริโภคได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม จีนก็ยังเป็นประเทศที่อาจจะเป็คู่แข่งที่น่ากลัวในอนาคตเนื่องจากรัฐบาลจีนมีการส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์และมีหน่วยงานรับรองมาตรฐานอินทรีย์เกิดขึ้นอย่างมาก

ปัจจุบันพื้นที่เพาะปลูกข้าวอินทรีย์ของไทยยังมีเพียงประมาณ 20,000 ไร่ โดยพื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่ร้อยละ 80 จะอยู่ในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (สุรินทร์ ยโสธร อุบลราชธานี อุรธานี มหาสารคาม ขอนแก่น) และที่เหลืออีกร้อยละ 20 จะอยู่ในแถบภาคเหนือ (พะเยา เชียงราย เชียงใหม่ เพชรบูรณ์)

แม้ว่าในปัจจุบันพื้นที่ปลูกและผลผลิตข้าวอินทรีย์ของไทยยังไม่ถึงร้อยละ 1.0 ของการผลิตข้าวอินทรีย์ทั้งหมดแต่หากมีนโยบายปรับเปลี่ยนพื้นที่นาข้าวปกติมาเป็นนาข้าวอินทรีย์ก็ยังคงมีความเป็นไปได้โดยเฉพาะเกษตรกรไทยในพื้นที่น้ำฝนทั้งในเขตภาคเหนือ และตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งทำนาเพียงปีละครั้ง ทำให้รักษาสภาพแวดล้อมได้ด้วยตัวเองระดับหนึ่งถือเป็นพื้นที่สำหรับเปลี่ยนมาสู่กระบวนการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ได้ง่ายแต่ทั้งเกษตรกรและผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดจะต้องมีความรู้ความเข้าใจถึงเห็นความสำคัญของการปลูกข้าวอินทรีย์ สำหรับตลาดข้าวอินทรีย์

เกือบทั้งหมดอยู่ในต่างประเทศโดยเฉพาะสหภาพยุโรปทั้งนี้เนื่องจากราคาที่อยู่ในเกณฑ์สูงเมื่อเทียบกับข้าวทั่วไปทำให้ยอดจำหน่ายข้าวอินทรีย์ในประเทศขยายตัวไม่สูงนัก ราคาข้าวเปลือกอินทรีย์ที่เกษตรกรได้รับจะสูงกว่าราคาข้าวเปลือก โดยทั่วไปประมาณร้อยละ 10 แต่ในส่วนที่เป็นข้าวสารบรรจุวางจำหน่ายในประเทศไทยมีราคาสูงกว่าข้าวสารทั่วไปประมาณร้อยละ 20

อย่างไรก็ตามตลาดข้าวอินทรีย์ยังเป็นตลาดที่น่าสนใจเนื่องจากความต้องการของตลาดต่างประเทศยังคงขยายตัวอย่างต่อเนื่องในปัจจุบันมีการส่งเสริมทั้งจากภาครัฐและเอกชนในการขยายการผลิตข้าวอินทรีย์ แต่เนื่องจากการผลิตที่ต้องเข้าสู่ระบบการสร้างมาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก ด้วยภาระค่าใช้จ่ายและธรรมชาติของการผลิต อีกทั้งเงื่อนไขที่มีอยู่มากมายทำให้เกษตรกรในบางพื้นที่ที่ไม่มีมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เต็มรูปแบบ สาเหตุที่ข้าวอินทรีย์มีราคาแพง จึงมาจากการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ที่ต้องใช้ต้นทุนสูงกว่าการผลิตทางเคมีอย่างมาก ทั้งยังมีต้นทุนเรื่องแรงงานในการใส่ใจดูแลที่มากกว่าด้วย(เครือข่ายตลาดสีเขียว, 2552:ออนไลน์)

สาเหตุเหล่านี้คือเหตุผลหลักที่ทำให้แนวคิดและทฤษฎีที่จะทำให้การปลูกข้าวอินทรีย์หรือการทำเกษตรแบบอินทรีย์ ไม่สามารถนำมาใช้ได้จริงในเกษตรกรหมู่่มาก แม้จะรู้ว่าเกษตรอินทรีย์ดีต่อสิ่งแวดล้อม ดีต่อสุขภาพ ดีต่อคนในสังคม แต่ความจำเป็นในแง่เศรษฐกิจและปากท้องมีความสำคัญยิ่งกว่า ถ้าปัญหาเหล่านี้ยังไม่ถูกแก้ไขเกษตรอินทรีย์ก็จะไม่สามารถพัฒนาต่อออกไปได้

จากสาเหตุดังกล่าว สถาบันบริการตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นองค์กรในกำกับของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ตั้งอยู่ในอาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สุนัยเทคโนโลยีชีวภาพ โดยเริ่มต้นจากการที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้ได้ร่วมปฏิบัติงานกับศูนย์ประสานงานด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารและอาหารไทยภาคเหนือ ตามข้อตกลงโครงการร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยแม่โจ้ สถาบันอาหาร กระทรวงอุตสาหกรรม และสวทช. ในปี 2547 เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารและสินค้าเกษตรตามนโยบายอาหารปลอดภัย โดยสถาบันฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้บริการตรวจวิเคราะห์และรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์อาหารและสินค้าเกษตร เพื่อให้บริการด้านเครื่องมือวิทยาศาสตร์ เพื่อสนับสนุนงานวิจัยและการศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของบุคลากร ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ได้เล็งเห็นความสำคัญ และได้จัดทำ **”โครงการส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อการส่งออก”** โดยมีบริษัท เดอะสุขชะเฮ้าส์ (ไทยแลนด์) จำกัด เป็นบริษัทเอกชน จากประเทศสิงคโปร์ ซึ่งได้ทำข้อตกลงความร่วมมือ(MOU) ในการส่งเสริมการผลิต

ข้าวอินทรีย์ ร่วมกับ สถาบันบริการตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ อีกทั้งยังส่งเสริม และเป็นตลาดที่รับซื้อผลผลิตในโครงการ ให้ความรู้ฝึกอบรมมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ฝึกอบรมการผลิตปุ๋ยหมักจุลินทรีย์ การใช้จุลินทรีย์ในนาข้าว รวมทั้งผลิตจุลินทรีย์และปุ๋ยหมักจุลินทรีย์ส่งให้เกษตรกรในโครงการ

ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาต้นทุนและผลตอบแทนทางการเงิน เพื่อประโยชน์ในแง่ของการลงทุน สามารถนำผลการวิเคราะห์มาปรับใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ และเป็นข้อมูลทางเลือกให้แก่เกษตรกร และที่สำคัญสามารถขยายการผลิตได้อย่างคุ้มค่า ผู้ศึกษาวิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาต้นทุนและผลตอบแทนของการปลูกข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ เพื่อนำผลการศึกษาไปเป็นแนวทางในการพัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานของโครงการต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการจัดการด้านการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในโครงการฯ ของจังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาต้นทุนและผลตอบแทนทางการเงินของเกษตรกรข้าวอินทรีย์ในโครงการส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อการส่งออก เขตพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อวิเคราะห์ความไหวตัวของโครงการ (Sensitivities Analysis) ในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

ผลการวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนของโครงการส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อการส่งออก ทำให้เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการสามารถทราบถึงต้นทุนและผลตอบแทนที่เกิดขึ้น และนำข้อมูลจากผลการวิเคราะห์ที่ได้ไปใช้ในการวางแผนเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง สำหรับนำไปปรับกลยุทธ์ส่งเสริม และสนับสนุนการปลูกข้าวอินทรีย์ในเขตพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศไทย รวมถึงเพื่อเป็นข้อมูลทางเลือกให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ต่อไป

1.4 ขอบเขตการศึกษา

1.4.1 ขอบเขตการวิจัย

การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนของโครงการส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อการส่งออกของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ ได้กำหนดขอบเขตการศึกษาจากการสัมภาษณ์ และแจก

แบบสอบถามเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ ในการวิเคราะห์ โดยแบ่งจากกลุ่มเกษตรกรที่เป็นสมาชิก
ของโครงการรวม 8 อำเภอ ดังนี้

1. อำเภอแม่ริม	จำนวน	16	ราย
2. อำเภอแม่แตง	จำนวน	6	ราย
3. อำเภอสันกำแพง	จำนวน	9	ราย
4. อำเภอดอยสะเก็ด	จำนวน	17	ราย
5. อำเภอพร้าว	จำนวน	18	ราย
6. อำเภอสารภี	จำนวน	2	ราย
7. อำเภอสันทราย	จำนวน	1	ราย
8. อำเภอสันป่าตอง	จำนวน	1	ราย
รวมทั้งสิ้น	จำนวน	70	ราย

สำหรับระยะเวลาที่ทำการวิเคราะห์หาต้นทุนและผลตอบแทนได้กำหนดระยะเวลาใน
การศึกษา 10 ปี คือตั้งแต่ พ.ศ. 2554 – พ.ศ. 2563

1.5 นิยามศัพท์

ข้าวอินทรีย์ เป็นข้าวที่มีการผลิตตามกระบวนการมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ กล่าวคือ ไม่มีการ
ใช้สารเคมีในการป้องกันกำจัดศัตรูข้าวหรือใช้ปุ๋ยเคมีแต่อย่างใด ซึ่งจะใช้แต่ปุ๋ยอินทรีย์หรือ
สารอินทรีย์เท่านั้น นอกจากนั้นเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ใช้ต้องไม่เป็นเมล็ดพันธุ์ที่มาจากการตัดแต่ง
พันธุกรรม

ต้นทุน หมายถึง ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการปลูกข้าวอินทรีย์ ประกอบด้วยต้นทุนคงที่ เช่น ค่า
เช่าที่ดิน ยุ้งฉาง รถแทรกเตอร์ฯ และต้นพันธุ์แปรรูป เช่น ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าน้ำมัน ค่าแรงงานฯ เป็นต้น

ผลตอบแทน คือ ผลตอบแทนที่มาจากการลงทุนปลูกข้าวอินทรีย์